

УКРАЇНСЬКЕ ХОРОВЕ МИСТЕЦТВО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ

Анотація. У статті проаналізовано специфіку становлення національного хорового мистецтва доби сучасності під кутом зору осмислення постмодернових моделей його вираження. Відслідковуються ключові особливості творчого почерку митців зонайменше трьох поколінь українського композиторського бомонду, а саме сучасних композиторів-класиків, композиторів зрілого покоління, а також представників наймолодшої генерації історичного періоду від 60-х років ХХ століття до сьогодні.

Окреслено ключові концепти творчого почерку українських сучасних композиторів-класиків з їхнім модерновим улаштуванням стильових, жанрових та інших особливостей хорового письма, композиторів зрілого покоління періоду 80-х – 90-х років ХХ століття, а також наймолодших авторів хорової музики.

Доведено, що різнобарвна орнаментальність

української сучасної хорової музики є свідченням того, що досліджуваний феномен, попри свою розмаїту унікальність, залишається цілісною моделлю національного хорового музикування доби сучасності, що стане своєрідним історичним містком між минулим і прийдешнім у сфері пізнання прекрасного засобами хорової культури українства.

Ключові слова: українська сучасна хорова музика, сучасний етап національного культуротворення, новітні тенденції в хоровій музиці, сучасний етап національного відродження України, фундаментальні основи національного хорового мистецтва, українські сучасні композитори-класики, композитори зрілого покоління, представники наймолодшого українського композиторського бомонду, сучасні вокально-хорові формації, академічне вокально-хорове виконавство.

Ihor KHARYTON,
PhD in Philosophy, Associate Professor,
Head of the department of choral conducting
Institute of Arts
Rivne State Humanitarian University,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3182-6924
e-mail: Kharyton_Ihor@i.ua

UKRAINIAN CHORAL ART AT THE PRESENT STAGE OF NATIONAL CULTURAL CREATION

Abstract. The article analyzes the specifics of the formation of the national choral art of the modern era from the point of view of understanding the postmodern, newest models of its expression. In this system of coordinates, the key features of the creative handwriting of a number of artists, representatives of at least three generations of the Ukrainian composer beaumont – modern classical composers are traced (L. Dychko, E. Stankovich, V. Sylvestrov, I. Karabyts, M. Skoryk, etc.), composers of the mature generation (V. Kaminsky, I. Kirilina, O. Kozarenko, V. Poleva, I. Shcherbakov, V. Stepurko, M. Shuh, O. Yakovchuk, etc.), as well as representatives of the youngest generation (M. Shalygin, S. Lunyov,

O. Retynskiy, M. Kolomiets, etc.) of the historical period from the 60s of the 20th century and to the present day.

First of all, we consider a number of defining concepts, in our opinion, characteristic of the most relevant work of modern Ukrainian classical composers, which are manifested at the level of style, genre, timbral and a number of other ways of its arrangement.

We do not leave out the creative searches of Ukrainian modern composers of the mature generation of the period of the 80s–90s of the 20th century, who at the highest level of the national demand of modernity produce the most diverse schemes of musical thinking, aimed at the formation of connecting elements between the tradition

of choral music-making according to the authorship of modern classical composers and the work of domestic composers of the youngest generation.

In the proposed context, we interpret a number of the most modern techniques of composer writing, characteristic of the youngest domestic generation of composers, designed to overcome the «canonical» barriers of Ukrainian choral traditionalism of previous decades, affirming the regularity of the continuity of the progress of the phenomenon we are investigating in the coordinate system of its national, socio-historical emphasis.

Key words: *Ukrainian modern choral music, the modern stage of national cultural creation, the latest trends in choral music, the modern stage of the national revival of Ukraine, the fundamental foundations of the national choral art, Ukrainian modern classical composers, composers of the mature generation, representatives of the youngest Ukrainian composer generation, modern vocal choral formations, academic vocal and choral performance.*

Постановка проблеми. Українська хорова музика доби сучасності – надскладний феномен, виразний дівістю низки чинників, співзвучних як із константними утвореннями його фундаментальних основ, так і з каскадом найрезультативніших постмодернових технік композиторського письма на кшталт ознак мінімалізму, мікрополіфонії, спектралізму, сакрального мінімалізму, нової простоти, нової складності тощо. Саме відслідковування окреслених особливостей, властивих сучасному національному хоровому музичуванню, наповненому новою стилістикою під кутом зору її трансформаційних процесів, інтерпретованих авторським почерком щонайменше трьох поколінь українського композиторського бондуду сьогочасної доби, й стане предметом нашого дослідження у пропонованій розвідці.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Сучасне академічне хорове мистецтво в Україні – новітній суспільно-історичний феномен, що розвивається в системі координат прекрасного, продукуючи смисли гуманізму, жертвовності, естетичної довершеності, художньо-образної невідкупності. Означений процес було започатковано ще у 60-х роках ХХ століття, проте на другому етапі національного відродження у ХХ столітті, що охопив Україну з початку 90-х років, хорове мистецтво отримує неабиякий історичний шанс щодо модернізації його буттєвості буквально за всім периметром життєдіяльності явища.

У цей період активізується і стан наукової аналітики, приуроченої тлумаченню найрізноманітніших аспектів побутування українського хорового музичування як явища фактично з часу його витоків й до сьогодні (Б. Батюк, О. Бенч-Шокало, І. Бермес, Є. Білявський, Н. Белік-Золотарьова, В. Буличов, Н. Герасимова-Персидська, С. Горбенко, Н. Горюхіна, Г. Григор'єва, І. Гулеско, К. Дмитревська, Г. Дмитревський, О. Єгоров, В. Живов, Я. Кириленко, П. Ковалик, М. Копитман, Л. Корній, Н. Кошкар'єва, В. Краснощоків, Г. Кулешова, А. Лашенко, П. Левандо, А. Мархлевський, Т. Мдівані, Ю. Мостова, Ю. Паїсов, Л. Пархоменко, К. Пігров, А. Смагін, І. Харитон, А. Терещенко та ін.).

Ми зі свого боку у пропонованій розвідці намагатимемося схарактеризувати окремі важливі, на нашу думку, сторони досліджуваного феномена крізь призму осмислення творчої діяльності сучасних композиторів-класиків, композиторів сьогодення зрілого покоління, а також митців наймолодшого композиторського вишколу.

Метою статті є дослідження феномена хорового мистецтва України кінця ХХ – початку ХХІ століть під кутом зору постмодернових та новітніх моделей його побутування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вдаючись до осмислення виокремленого нами ракурсу наукового зацікавлення, зауважимо, що українське хорове мистецтво як явище є винятково унікальним носієм тих чи інших смислів, формалізованих символікою художньої образності музично-естетичної природи у межах суспільно-історичної буттєвості його вияву.

У цій системі координат найперше слід звернути увагу на ознаку унікальності предмета нашого дослідження, що зумовлена дівістю низки чинників, котрі у своїй сукупності, з одного боку, виступають константними утвореннями фундаментальних основ національного хорового мистецтва як культурно-ціннісного, багатовікового явища, а з іншого – започатковують систему відліку, в якій ще у зародковому, чи то пак в ембріональному вияві, зароджуються новітні схеми музичного мислення – носія постмодернового музичного світогляду, що виразнюється на теренах вітчизняного соціокультурного простору доби сучасності.

Піддаючи осмисленню досліджуваній нами феномен під запропонованим кутом зору, зауважимо, що українська сучасна хорова музика, започаткована ще у 60-ті роки ХХ століття за авторства митців, яких нині іменуємо сучасними композиторами-класиками (Л. Дичко, Є. Станкович, В. Сильвестров, І. Карабиць, М. Скорик та ін.), окреслює ключові параметри вітчизняного побутування, що проявилось стилевими особливостями такої музики крізь призму її жанрової та музично виразової різнобарвності. Так, саме в цей період спостерігається неабияка зацікавленість композиторів кантатно-ораторіальним жанром (ораторія-симфонія, кантата-поема, хорова симфонія) та низкою інших жанрово-синтетичних музичних творінь.

Прикладом такої музики можуть слугувати: хорові симфонії «Вітер революції» Л. Дичко, «Я стверджуюсь», «Симфонія диптих», феєрія опера-балет «Цвіт папороті» Є. Станковича, фольк-опера «Ятранські ігри» І. Шамо, опера-ораторія «Київські фрески» І. Карабиця та ін. (Сенченко, 2002). Саме в цей час, як стверджують дослідники, українській сучасній хоровій музиці була притаманна творча взаємодія з фольклором (Сенченко, 2002, с. 18–72), зокрема особливої популярності набувають фольклорні кантати згаданих нами вище митців Л. Дичко, І. Шамо, В. Сильвестрова та ін., музичне мислення яких ґрунтується передусім на мелодиці національного народно-пісенного надбання.

Відродження фольклорної архаїки на сучасному етапі національного культуротворення започаткувала в камерних кантатах «Червона калина» та «Пори року» Леся Дичко. У своїх хорових композиціях на основі

поетичних текстів історичних пісень мисткиня створила оригінальні авторські музичні теми, відмовившись від цитування тих чи інших народних мелодій. Зокрема, важливу роль у структурній побудові кантат композиторки відіграє імпровізаційність, у процесі якої крізь призму логіки її музичного мислення відбувається структурування музичного матеріалу, що відзначається широкою народною розспівністю, варіантною повторністю, експресивністю тощо. Особливістю гармонічної мови цієї музики стає її насичення різнобарв'ям музично-виразових засобів, для яких характерні розщеплення звуків, варіантність тоніки, каскад кластерних нашарувань та низка інших прийомів гармонічної й вокально-хорової природи. Як стверджує Л. Пархоменко, дослідник творчості Л. Дичко, «такий підхід до формування музичного мислення композиторки символізує початок осучаснення жанру кантати та переоснащення хорового виконавства прийомами постмодерної стилістики й техніками сучасного композиторського письма» (Пархоменко, 1979, с. 78).

Лінію «Червоної калини» Л. Дичко підхоплює представник зрілого покоління сучасного українського композиторського бомонду Володимир Зубицький (до речі, сюди також варто віднести таких митців, як В. Камінський, І. Кириліна, О. Козаренко, В. Польова, І. Щербаків, В. Степурко, М. Шух, О. Яковчук та ін.). Так, у кантаті-симфонії «Чумацькі пісні», поетична фабула якої зводиться до використання літературних текстів народних, обрядових, ліричних, історичних пісень, старовинних балад та плачів, музична компонента сповнюється новітніми техніками композиторського письма, наприклад, домінуючого вияву набуває сонорика – техніка, для якої притаманне виведення на перший план збагаченого фонічного способу звучання хору, що забезпечує свободу інтонування вокально-композиційних побудов виконавцями, створюючи сприятливі умови для цілісного сприйняття твору реципієнтом, незважаючи на його багаточастинне структурування.

Аналізуючи творчість представника когорти українських сучасних композиторів зрілого покоління В. Зубицького, зауважимо, що його творчий доробок є яскравим зразком значного наближення можливостей вокально-хорового музикування до умов інструментальності, насиченої логікою мікротематизму в межах хорової фактури. Основними прийомами письма цього композитора, на думку дослідників, є використання коротких мотивних утворень, властивих фольклорній мові, а також варіантних поєднань послівок із рухливою ритмічною структурою, перемінних ладових контурів (поліладовості) (Іваницький, 2004, с. 165–174).

Поглиблюючи наші міркування щодо специфіки адаптації новітніх тенденцій у хоровій музиці (як за авторства сучасних композиторів-класиків, так і в інтерпретації подібних моделей сучасного хорового музикування творцями-композиторами сьогодення зрілого покоління) зауважимо, що така музика знаходить своє яскраве вираження на рівні вокально-хорового виконавства доби сучасного національного відродження України, представленого низкою хорових колективів високопрофесійного виконавського рівня, серед яких: академічний камерний хор ім. В. Палкіна (Харківська

обласна філармонія); муніципальна хорова капела «Орея» (м. Житомир); академічний камерний хор «Кантус» (м. Ужгород); муніципальний камерний хор «Київ» (м. Київ); Архієрейський хор Свято-Воскресенського кафедрального собору (м. Рівне) та інші, які є яскравими носіями нового постмодерного вітчизняного хорового виконавства.

Специфічних новаторських ознак набуває й українська сучасна хорова музика початку XXI століття, представлена наймолодшим поколінням національного композиторського бомонду (М. Шалигін, С. Луньов, О. Ретинський, М. Коломієць та ін.). Представники останнього, вдаючись до найсучасніших технік композиторського письма, долають «канонічні» бар'єри класико-романтичної «рудиментальності» українського хорового музикування за авторства попередніх поколінь національної композиторської спільноти (Морозова, 2017).

Музика цих та інших авторів наймолодшого українського композиторського покоління популяризується завдяки старанню сучасних вокально-хорових формацій, серед яких, на наш погляд, особливе місце посідає вокальний ансамбль сучасної музики «Alter Ratio» (керівник Ольга Приходько) – один із найвідоміших в Україні хорових колективів, пріоритетом якого є виконання постмодернових сольних, ансамблевих і хорових творів сучасності, розширення меж академічного вокально-хорового виконавства, демонструючи новітні, передусім нетрадиційні вокальні техніки. Найновіший проект колективу представлений циклічною композицією «Mariologia» (автори С. Луньов, М. Коломієць, О. Ретинський, М. Шалигін). Так, М. Коломієць у цій композиції створює художню образність, насичену синкретизмом, сповненим взаємопроникненням тих чи інших інтонацій, властивих зображальності тибетських співаючих чаш в інтонаційно-ритмічну сферу моделі кравецьких ножиць, поданих засобом природного звучання людського голосу в поєднанні з гобоєм – дерев'яним духовим музичним інструментом сопранового регістру («Alma Redemptoris mater»), О. Ретинський додає до вокально-хорової виразності композиції групу ударних інструментів – вібрафон, оркестрові дзвони, литаври («Ave regina caelorum»), С. Луньов доповнює партитуру арфою («Regina caeli»), а М. Шалигін виконує свій фрагмент («Salve Regina») а cappella, демонструючи виключно людськими голосами ефект тембральної спорідненості зі звучанням органу та струнного оркестру. Загалом «Маріологія», як стверджує І. Рибачук, є «глибоким, складним та цікавим проектом, не просто музикою, а душею сучасної людини, вираженою новітніми музичними засобами» (Рибачук, 2018).

Отож представлена нами в загальних рисах модель сучасного хорового виконавства на прикладі циклічної композиції «Mariologia» яскраво демонструє зародження найновішого способу музичного мислення в межах національного хорового музикування, що створює підґрунтя для появи постмодернових моделей художньої образності доби сучасності, збагачених сповненими смислами, не тлумаченням найрізноманітніших імітацій, чи то пак деформацій людського життєвого простору, а передусім увиразненням інтенцій,

спрямованих на його реальне художнє відображення.

Загалом модель української сучасної хорової музики, представленої трьома поколіннями національного композиторського бомонду, є музично-естетичним виразненням буття українства доби сучасності, яке, на наше глибоке переконання, стане, з одного боку, єдиною елементом між моделями традиційного хорового музикування класико-романтичної традиції, а з іншого – прикладом новітніх музичних формацій дня прийдешніх поколінь.

Висновки. Узагальнюючи наші міркування щодо процесу адаптації національного хорового музикування в сучасний український соціокультурний простір, наголосимо, що українська хорова музика новочасної доби надзвичайно багата на свою музично-виразову різнобарвність, актуалізовану суспільно-історичними реаліями кінця ХХ – початку ХХІ століть. Останні стали фундаментальною основою для появи новітньої моделі національного хорового музикування, об'єднаною щонайменше трьома поколіннями митців-сподвижників (сучасні композитори-класики, творці зрілого покоління та представники наймолодшого композиторського бомонду), які завдяки специфічним засобам музичної мови розширюють світогляд українця, наповнюють його «орнаментом прекрасного». Митці-класики, як і сучасні композитори зрілого покоління, насамперед зосереджують свої зусилля на продукуванні музично-естетичних схем, в основу яких покладено синкретичні схеми взаємопроникнення низки технік сучасного композиторського письма (алеторика, додекафонія, атональна музика, серійна музика, паунтілізм, кластер, полістилістика тощо) у схеми класико-романтичного традиціоналізму, тоді як творці музики наймолодшого покоління вдаються до практики застосування найсучасніших технік композиторського письма з ознаками мінімалізму, мікрополіфонії, спектралізму в межах постмодернної стилістики (на зразок сакрального мінімалізму, нової простоти, нової складності тощо).

Отже, представлена нами різнобарвна орнаментальність української сучасної хорової музики є свідченням того, що досліджуваний феномен, попри свою розмаїту унікальність, залишається цілісною моделлю національного хорового музикування доби сучасності, яка стане своєрідним історичним містком між минулим і прийдешнім у сфері пізнання прекрасного засобами хорової культури українства.

Перспективи подальших досліджень окресленого нами ракурсу наукової проблематики вбачаємо у більш ґрунтовному аналізі української сучасної хорової музики під кутом зору осмислення низки ключових аспектів її життєдіяльності на кшталт детального

тлумачення специфіки музично-стильових ознак такої музики, її видового різноманіття, сучасних композиторських технік, властивих досліджуваному нами феномену, а також особливостей його жанрового вираження тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Сенченко, Л. І. (2002). Українська сучасна хорова література: навчальний посібник для студентів вищих та середніх учбових закладів мистецтва. Рівне: РДГУ. 80 с.
- Пархоменко, Л. О. (1979). Українська хорова п'єса: типологія, тематизм, композиція: монографія. Київ: Наукова думка. 218 с.
- Іваницький, А. І. (2004). Чумацькі пісні. *Український музичний фольклор: підручник для вищих учбових закладів*. Вінниця: Нова книга. С. 165–174.
- Морозова, Л. (2017). Слухаймо музику нового покоління! *День*. № 92. 1 червня. URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/kultura/slukhaimo-muzyku-novoho-pokolinnya> (дата звернення: 24.08.2024).
- Рибачук, І. (2018). Alter Ratio: «Маріологія» у Національній філармонії. *Музика: український музичний інтернет-журнал*. URL: <https://mus.art.co.ua/alter-ratio-mariolohiia-u-natsional-ni-filarmonii> (дата звернення: 26.08.2024).

REFERENCES

- Senchenko, L. I. (2002). *Ukrainska suchasna khorova literatura [Ukrainian modern choral literature]: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshcheykh ta serednykh uchbovykh zakladiv mystetstva*. Rivne: RDHU. 80 s.
- Parkhomenko, L. O. (1979). *Ukrainska khorova piesa: typolohiia, tematyzm, kompozytsiia [Ukrainian choral play: typology, thematics, composition]: monohrafiia*. Kyiv: Naukova dumka. 218 s.
- Ivanytskyi, A. I. (2004). *Chumatski pisni [Chumatsky songs]. Ukrainyskyi muzychnyi folklor: pidruchnyk dlia vyshcheykh uchbovykh zakladiv*. Vinnytsia: Nova knyha. S. 165–174.
- Morozova, L. (2017). *Slukhaimo muzyku novoho pokolinnia [Let's listen to the music of the new generation]. Den*. № 92. 1 chervnia. URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/kultura/slukhaimo-muzyku-novoho-pokolinnya> (data zvernennia: 24.08.2024).
- Rybachuk, I. (2018). *Alter Ratio: «Mariolohiia» u Natsionalnii filarmonii [Alter Ratio: «Mariology» at the National Philharmonic]. Muzyka: ukrainskyi muzychnyi internet-zhurnal*. URL: <https://mus.art.co.ua/alter-ratio-mariolohiia-u-natsional-ni-filarmonii> (data zvernennia: 26.08.2024).

Дата надходження до редакції: 26.08.2024